

Світлана Каричковська

ГЕНЕЗИС МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ ЯК НАУКИ

У статті здійснено аналіз історико-педагогічного генезису методики навчання іноземних мов у контексті різноманітних компонентів. Виокремлено основні методи: граматико-перекладний, лексико-перекладний, натуральний, прямий, метод Пальмера, метод Уеста, аудіо-лінгвальний, аудіо-візуальний та комунікативний. Визначено основні принципи, покладені в основу викладання іноземної мови за кожним із методів, їх позитивні та негативні сторони. Виділено основні закономірності розвитку методики навчання іноземної мови на сучасному етапі.

Ключові слова: генезис, методика, метод, іноземна мова, навчання.

Протягом усіх історичних етапів розвитку педагогічної та філологічної науки методика викладання іноземних мов була орієнтована на пошуки найефективнішого методу навчання. Зміни в методах полягали у прагненні знайти найраціональніший для певної історичної епохи, або так званий «ідеальний» підхід до навчання іноземної мови. Кожен з них мав позитивні та негативні сторони і за певних умов – свою об'єктивну цінність. Найбільш значимі підходи, безумовно, були прогресивними для свого часу, оскільки відповідали певним історичним умовам, використовували найновіші досягнення суміжних наук і доступні технічні можливості [1].

Метою статті є аналіз історико-педагогічного генезису методики навчання іноземної мови та виділення закономірностей її розвитку на кожному етапі.

Проблема методики викладання іноземної мови була об'єктом дослідження багатьох учених. Вивченням цього питання займалися такі науковці, як І. Рахманов, І. Берман, І. Грузинська, Ю. Пассов, Е. Верещагін, В. Скалкін, В. Раушенбах, О. Миролубов, О. Першукова та ін.

У середні віки, коли академічно визнаними мовами були латинська і грецька, пріоритети надавалися граматиці, що негативно відображалось на змістовому і національно-культурному аспектах навчального процесу [2].

Введення іноземних мов у навчальні плани (XVIII – поч. XIX ст.) не призвело до суттєвих змін в методиці їх викладання, оскільки проходило в той момент, коли панівне становище посідала латинська мова. Перекладні методи поділялись на граматико-перекладний та лексико (текстуально) – перекладний в залежності від того, який мовний аспект – граматики чи лексика – знаходився у центрі уваги при вивченні іноземної мови шляхом

перекладу текстів на рідну мову.

Граматики-перекладний, в рамках якого вивчалася англійська мова, був поширений в усіх країнах Європи. Представники граматики-перекладного методу провідними положеннями вважали:

- 1) розвиток, вдосконалення механічної форми пам'яті, що досягається заучуванням мовного матеріалу, часом без його розуміння;
- 2) використання перекладу як способу встановлення безпосередньої асоціації між словом рідної та іноземної мов [3].

Представники лексико-перекладного методу, відсунувши граматику на другий план, вбачали ціль навчання на основі вивчення оригінальних художніх творів [4]. На основі даного методу створювалися підручники для самостійного вивчення іноземної мови, в основному таких авторів як Ш. Туссен та Г. Лангеншейд, популярні в кінці XIX – на початку XX ст.

У названих перекладних методах чітко виступають такі основні засоби навчання: у граматики-перекладному методі – вивчення граматики та дослівний переклад, в лексико-перекладному – вивчення мови на оригінальних текстах шляхом перекладу їх на рідну мову.

Головними досягненнями перекладних методів є аналіз та переклад важких місць, пошук у тексті вивченого лексичного та граматичного матеріалу, встановлення різноманітних аналогій з рідною мовою і т. ін., які використовуються в навчанні і в наш час. До плюсів граматики-перекладного методу можна віднести вправи-перифрази, орієнтовані на зміну часів дієслова або пасивної форми на активну. Проте перші в історії методики перекладні методи не забезпечували повноцінного оволодіння учнями механізмами спілкування [5].

Початок 70-х років XIX століття характеризується бурхливим ростом промислового капіталізму. У зв'язку із цим змінюється соціальне замовлення суспільства щодо вивчення іноземних мов. Рух за розробку нових методів, протилежних перекладним методам, в історії методики має назву Реформи школи. Серед діячів Реформи школи найбільш відомі В. Фієтор, М. Берліц, М. Вальтер, Ф. Гуен, П. Пассі, Г. Суїт, О. Єсперсен, Ш. Швейцер, Г. Вендта ін.

В методичній літературі для позначення цих нових методів найчастіше використовують терміни «натуральний» та «прямий». Представники натурального методу вважали, що при вивченні іноземної мови варто застосовувати той же «метод», котрий використовується при природньому засвоєнні дитиною рідної мови. Звідси і походить назва методу: природній або натуральний. Найбільш яскравими представниками даного методу були М. Берліц, Ф. Гуен, М. Вальтер, В. Фієтор та ін.

Головна мета навчання – вільне володіння розмовною мовою. Основні принципи, покладені в основу викладання іноземної мови за методом Берліца, були такі:

- 1) мета навчання – розвиток усного мовлення;
- 2) сприйняття мовного матеріалу має бути безпосереднім, тобто

іноземне слово має асоціюватися з предметом чи дією, а не зі словом рідної мови;

3) необхідно повністю виключити рідну мову з процесу навчання іноземної мови;

4) розкриття значення слів, граматики повинно відбуватися за допомогою різних засобів наочності (предмети, дії, малюнки) [6].

Метод Гуена, котрий, однак, не отримав широкого поширення. На думку Гуена, процес оволодіння іноземною мовою повинен повторювати процес оволодіння рідною мовою. Таким чином навчання має будуватися на таких принципах: матеріал уроку з іноземної мови спочатку повинен бути сприйнятим на слух та опрацьованим усно; учбовою одиницею, навкруги якої будується навчання, є речення, котре поєднує граматику і лексику; речення повинні розміщуватися в послідовному порядку [7].

Прямий метод виник на базі натурального. Таку назву він отримав тому, що його прихильники намагалися слова іноземної мови асоціювати безпосередньо з їх значенням, оминаючи рідну мову. Представники прямого методу такі психологи та лінгвісти того часу, як В. Фіетор, П. Пассі, Г. Суїт, О. Есперсен та ін. [6].

Цей новий метод теж висунув вимогу вивчення живої мови з метою практичного оволодіння усним мовленням та читанням. Прихильники прямого методу намагалися науково обґрунтувати навчання вимови і пов'язати його з даними фонетики, запровадити пояснення артикуляції та фонетичну транскрипцію тощо [8].

Основні положення прямих методів можна сформулювати таким чином: вивчення мови слід починати з роботи над вимовою; граматика повинна виводитись у результаті спостереження над текстом, лексичний зміст якого зрозумілий; слова повинні запам'ятовуватись у цілих зв'язних реченнях; переклад повинен бути виключений з викладання, тому що цей вид праці вимагає знання обох мов, рідної та іноземної, а тому недоступний тим, хто навчається [2].

Прямі методи мали багато позитивного, а використані в них прийоми та засоби навчання зробили значний вклад у методику навчання іноземних мов, увійшовши до арсеналу сучасних технологій. До недоліків прямих методів можна віднести безпідставність цілковитого виключення рідної мови з процесу навчання.

XX ст. характеризується інтенсивною розробкою та подальшим розвитком прямих методів. Яскравим представником такого напрямку був Г. Пальмер – автор понад 50 теоретичних робіт, підручників та навчальних посібників, присвячених проблемам викладання англійської мови як іноземної. Він сформулював свій методичний напрям, відомий в історії методики під назвою «метод Пальмера».

Г. Пальмер рекомендував відбирати не слова, а лексичні одиниці, словосполучення, службові слова. Відбір проводився за такими

принципами: 1) частота; 2) структурне поєднання, тобто здатність поєднуватися з іншими лексичними одиницями; 3) конкретність, тому перевага надавалась словам з конкретним значенням [9].

Раціоналізацію вніс Г. Пальмер і в навчання граматики. У своїй праці «100 підстановчих таблиць» він відібрав основні типи речень і створив на їх основі підстановчі таблиці, метою яких була допомога в побудові конструкцій на основі поєднання лексичних одиниць.

У 30–40 рр. ХХ ст. широкого поширення набула методика вивчення іноземної мови шляхом читання англійських текстів – the Reading Method, як часто її називають. Серед англійських методистів, котрі розробляли цей метод, варто назвати імена М. Уеста, Л. Фоссета, І. Фремона.

Аудіо-лінгвальний метод, створений лінгвістом-структуралістом Чарльзом Фрізом та методистом Робертом Ладо, є своєрідним продовженням ідей Гарольда Пальмера. Як кінцеву мету навчання Ч. Фріз та Р. Ладо висувають всебічне оволодіння іноземною мовою, тобто всіма видами усного та письмового спілкування.

Ч. Фріз та Р. Ладо висувають такі методичні принципи:

1) початковий етап повинен бути присвячений розвитку усного мовлення, а до навчання читання слід переходити після оволодіння мовою в усній формі; 2) оволодіння мовою неможливе без оволодіння її звуковою системою, котра охоплює звуки, ритм, інтонацію, розподіл пауз, наголос і т. д. Відповідно робиться висновок про те, що одиницею усного спілкування є речення, а не слово; 3) вивчення граматики відбувається на основі структур, відібраних відповідно до ідей структурної лінгвістики; 4) при відборі навчального матеріалу виділяються структури для репродуктивного та рецептивного оволодіння; 5) дотримання поступового наростання труднощів, виявлених в результаті порівняння рідної та іноземної мов. Ця вимога порівнювати мовні системи відрізняє аудіо-лінгвальний метод від усіх інших прямих та непрямих методів.

Серед плюсів аудіо-лінгвального методу варто відмітити приділення уваги вивченню культури країни, мова якої вивчається. Важливим було визнання Ч. Фрізом та Р. Ладо необхідності врахування особливостей рідної мови, котрі мають місце при підготовці матеріалів навчання.

У другій половині ХХ століття пошуки шляхів підвищення ефективності навчання іноземної мови призвели до розробки і використання у практиці ряду інтенсивних методик, які полягали в поступовому переході до комунікативної орієнтації навчання [1].

Широкого поширення набув комунікативний метод як один із найефективніших підходів у формуванні іншомовних вмінь та навиків. Найбільш вагомий внесок в обґрунтування даного методу зробили найпопулярніші його прихильники, насамперед Г. Уїдоусан, У. Литлвуд, Г. Піфо, Ю. Пассов.

Основними принципами комунікативного методу є такі:

1) принцип розмовно-мисленнєвої активності. Робота по засвоєнню мови проходить у групах чи парах для того, щоб учні постійно мали можливість спілкуватися;

2) принцип індивідуалізації процесу навчання: своє ставлення до навколишнього світу людина виражає в мові, а оскільки це ставлення завжди індивідуальне, то і мова буде індивідуальною, особистісною;

3) принцип функціональності. Це означає, що наочність, завдання і робота з аудиторією повинні бути максимально наближеними до життя;

4) принцип ситуативності. Часто трапляється, що завчені слова і правила так і залишаються в пам'яті не актуалізованими у випадку, коли доводиться вступати у розмову. Принцип передбачає залучення до рольової гри з метою використання мови у різних соціальних ситуаціях;

5) принцип новизни. Цей принцип забезпечує підтримання інтересу до навчання. Принцип новизни ставить вимоги, пов'язані з виключенням багаторазових повторень одного і того ж матеріалу і таким чином довільне запам'ятовування поступається місцем мимовільному запам'ятовуванню [3].

Сьогодні, у зв'язку з широким виходом фахівців різних галузей науки і техніки на міжнародну арену, виникає необхідність теоретичної і практичної розробки неординарних методів, які в стислі строки і з мінімальною затратою зусиль підводили б вивчаючих іноземну мову до активно-практичного володіння нею [10].

Поєднав у собі ці вимоги так званий «інтегративний» підхід до навчання іноземних мов. Цей підхід передбачає органічне поєднання рис граматики-перекладного методу, орієнтованого на граматичну правильність і лексичну точність висловлювань, і комунікативного, що полягає в комбінації комунікативної дидактики та соціокультурної орієнтації навчання [1]. Сюди можна віднести розробку інтенсивних методів навчання, навчальних курсів і програм; впровадження модульного навчання; методик у інерційно-спірально-ступеневої підготовки фахівців вищих навчальних закладів тощо.

Сьогодні педагог вільний підбирати, творити, використовувати докорінно відмінні підходи, кожен з яких може мати свою власну прозорість і логічність згідно з обраним напрямом. Використовуючи творчий підхід та право власного погляду на навчальний процес, викладач все ж таки має пам'ятати, що навчання іноземних мов повинно гармонійно поєднувати в собі використання традиційних форм та методів із сучасними в умовах застосування новітніх освітніх технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Першукова О. Інтеграція сучасних підходів до навчання іноземних мов у країнах Європи / О. Першукова // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2009. – № 1. – С. 37–46.
2. Раушенбах В. Э. Краткий обзор основных методов преподавания иностранных языков с I по XX век / В. Э. Раушенбах. – М. : Высш. шк., 1971. – 112 с.

3. Савченко О. П. Педагогічні видання / Савченко О. П // Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку (журнальні вип.). – 2008. – Вип. № 1 : Еволюція розвитку підходів до організації процесу навчання іноземним мовам. – Режим доступу: http://www.intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_emagazine_pedagogical_science_arhiv_pn_n1_2008_st_33/.
4. Редько В. Відчинити вікно в інший світ : інтеркультурний підхід до навчання іноземних мов – нова парадигма в шкільній іншомовній освіті / В. Редько, Л. Мамонова, С. Полякова // Іноземні мови в навчальних закладах – 2008. – № 1 – С. 22–26.
5. Мельникова І. М. Позашкільні заклади України (Основні напрями розвитку та оновлення діяльності) / [під ред. Мельникової І. М.]. – К. : 1993. – 92 с.
6. Традиции и инновации в методике преподавания иностранного языка : учеб. пособие для студентов филол. фак. ун-тов / Е. Г. Кашина; отв. ред. А. С. Гринштейн. – Самара : Изд-во «Универс-групп», 2006. – 75 с.
7. Разумна Г. І. Підготовка майбутніх вчителів трудового навчання до естетичного виховання учнів основної школи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. / Г. І. Розумна. – Херсон, 2002. – 231 с.
8. Грузинська І. О. Методика викладання англійської мови в середній школі : пер. з 5-го рос. вид. / І. О. Грузинська; пер. М. Л. Подвезько.; підгот. до друку доц. Н. Н. Скородумової. – К. : Рад. шк., 1948. – 196 с.
9. Пальмер Г. Устный метод обучения иностранным языкам. / Г. Пальмер. – М. : Просвещение, 1961. – 165 с.
10. Стрельнікова Л. Г. Концептуальні питання імплементації сучасних методів навчання іноземних мов / Л. Г. Стрельнікова, А. Л. Касьяненко // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. / Кол. авт. – К. : НМЦВО, 2005. – Вип. 40. – С. 162–173.